

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i45.469>

Федосенко Наталія Анатоліївна,

доцент, кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права гуманітарно-правового факультету

Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6615-3937>

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Актуальність теми. Актуальність теми пояснюється повсякденним поширенням інформаційних технологій у житті суспільства, що відіграє значну роль у сфері цивільних правовідносин. Діяльність будь-якого громадянина у віртуальному просторі на даний момент регулюється традиційними нормами цивільного права, адаптованими для регуляції подібного типу відносин, проте застарілими в сучасних технологіях. Цивільні правовідносини як найбільш динамічна сфера суспільних відносин знаходяться у постійному процесі адаптації їх до реалій сьогодення.

Вплив цифрових технологій потребує розвитку сучасного цивільно-правового регулювання з допомогою цифрових технологічних платформ, нових видів цифрових послуг, суб'єктів цивільного права. Широке використання сучасних цифрових технологій, технічних можливостей сприяє формуванню нового технологічного середовища регулювання та водночас актуалізує проблему адаптації цивільно-правового регулювання до можливостей застосування цифрових технологій, правової охорони та використання сучасних результатів інтелектуальної діяльності у сфері цифрових технологій.

У статті проводиться теоретико-правове дослідження використання цифрових технологій у цивільному праві, зокрема у регулюванні цивільних правовідносин. Застосування новітніх цифрових технологій у зв'язку зі стратегічною спрямованістю загальносвітового та вітчизняного розвитку цифрової економіки, цифровізації різноманітних сфер діяльності зумовили зростаючий науковий інтерес до загальнотеоретичних та науково-практичних досліджень, у тому числі

в галузі правового регулювання майнового обороту за допомогою цифрових технологій. Сучасні перспективи розвитку цивільного права багато в чому пов'язані з використанням цифрових технологій у сфері майнових відносин та визначаються усвідомленням ефективності застосування моделі цивільно-правового регулювання цифрових прав та можливостей цивільного обороту цифрових технологій у тому числі.

Постановка проблеми. Обрання даної теми обумовлено сукупністю кількох факторів, а саме, по-перше, ключовою особливістю сучасних майнових відносин є використання цифрових технологій (під впливом цифрових технологій формується нова галузь цивільно-правового регулювання у сфері інституту цифрових прав як новели Цивільного кодексу України, а також встановлення можливості укладання угод не лише за допомогою електронних, а й за допомогою інших технічних засобів, що дозволяють відтворити у незмінному вигляді зміст такої угоди на матеріальному носії. По-друге, українське цивільне законодавство не повною мірою відповідає завданням ефективного використання можливостей цифрових технологій, тоді як для вітчизняного права ця сфера правового регулювання значною мірою визначатиме перспективи подальшого розвитку. Вироблення концептуальних моделей та його практичне застосування обумовлює актуальність доктринальної розробки цивільно-правової моделі регулювання цифрових прав та його обороту. По-третє, виявлення можливостей цивільно-правової моделі регулювання цифрового цивільного обороту та цифрових прав, системний аналіз правової природи та змісту

цифрових прав, способів розпорядження ними в сукупності з порівняльно-правовим аналізом вітчизняного та зарубіжного законодавства та правозастосовної практики, оцінкою перспектив подальшого розвитку цивільно-правового регулювання у сфері використання цифрових технологій має не тільки теоретичне значення, а й має безперечну практичну значимість.

Стан дослідження проблеми. «Цифрові зміни» в юридичній сфері можна простежити у таких документах, як Закон України «Про електронну комерцію» [1], Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2], Закон України «Про електронні довірчі послуги» [3], Закон України «Про публічні закупівлі» [4], Закон України «Про адміністративні послуги» [5], Закон України «Про доступ до публічної інформації» [6], Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [7]. Також, 1 січня 2022 року набрав чинності Закон України «Про електронну комунікацію» [8]. Кабінетом міністрів України, від 17 січня 2018 р. № 67-р було ухвалено розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» [9].

Для всебічного розуміння поняття цифровізація та цифрові технології слід звернутись до вчень видатних вітчизняних та закордонних науковців, зокрема й цивілістів. Дослідженням «цифровізація» присвячено праці таких вчених, як Д. Стігліца, Б. Ван Арка, Дж. Ліклайдера, серед сучасних дослідників можна виділити О. Вишневський, О. Гудзь, В. Ляшенко. Акцент досліджень спрямований на підприємство, як внутрішні та зовнішні фактори поводять себе в умовах цифрової трансформації та розробки стратегії їх розвитку [10]. Використання цифрових технологій у праві освітлені в окремих трудах таких науковців як Левицька Н. [11], Гончаренко О.М. [12], О. Берназюк, О. Вінник [13], О. Гончаренко, К. Єфремова [14], С. Дзюби, Н. Левицької, О. Синьокого, О. Співаковського, М. Шермана, Л. Майданика [15] та інших. Цифрові технології стали предметом дослідження у працях вітчизняних цивілістів Гетьманцевої Н. та Процьків Н., які наголосили на необхідності адаптування правових проблем, які будуть виникати з однієї сторони при використанні цифрових технологій з урахуванням переваг у економічному сенсі, з іншої – гарантування за допомогою всього цивільно-правового інструментарію ефективного захисту для реалізації майнових і особистих [16].

О. Берназюк зазначає, що інтеграція цифрових технологій у кожний напрям і вид юридичної

діяльності має безперечні переваги, зумовлені можливостями, що відкривають застосування таких технологій [17]. Поняття «цифрова технологія» широко застосовується в низці міжнародних актів. Наприклад, у документі з назвою «Digital Agenda for Europe», яка дослівно перекладається як «Цифрова програма для Європи», що містить план розповсюдження цифрових технологій в усіх сферах європейського соціуму, включаючи сферу правового регулювання [18]. О. Вінник стверджує, що, починаючи з суб'єктного складу відносин цифрової економіки, насамперед необхідно згадати суб'єктів господарювання і представників е-бізнесу, оскільки йдеться про цифровий варіант ринкової економіки [13].

До того ж, у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» передбачається впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у державне управління (е-урядування), в охорону здоров'я (е-охорона здоров'я), у культуру (е-культура), в освіту (е-освіта), у науку (е-наука), в охорону навколишнього середовища (е-екологія), у бізнес (е-комерція) [19].

В свою чергу, погодимось з думкою Світак І., що в таких умовах слід констатувати, що чинне нормативно-правове регулювання сфери надання послуг не спроможне у повній мірі реалізувати всі можливості, що надають цифрові технології, та є подекуди фрагментарним [20].

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування впливу цифрових технологій на цивільні правовідносини, формулювання цивільно-правової моделі регулювання цивільних правовідносин за допомогою цифрових технологій, аналіз та виявлення особливостей цивільно-правового регулювання сфери сучасних цифрових технологій та аналіз й визначення системних зв'язків та особливостей впливу цивільного права при використанні цифрових технологій, у тому числі як результатів інтелектуальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Вплив цифрових технологій та цифровізації права на економічні та суспільні правовідносини в Україні є предметом дискусій юристів та науковців. У багатьох державах світу йде пошук моделі нормативного правового регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з переходом до цифрових технологій. З огляду на це, основною метою нормативного регулювання є формування нового регуляторного середовища, що забезпечує сприятливий правовий режим для виникнення та розвитку сучасних технологій, в тому числі й у цивільних правовідносинах.

Цивільно-правова модель регулювання цифрового цивільного обороту є способом регулювання нормами цивільного права відносин щодо виникнення та визнання цифрових прав, розпорядження ними у майновому цивільному обороті, а також формування способів розпорядження суб'єктами цифрового цивільного обороту автентичними цифровими об'єктами цивільного обороту за безпосереднього застосування цифрових технологій. Цивільно-правова модель передбачає застосування на основі загальних принципів цивільного права та спеціальних принципів цифрового обігу всього арсеналу правових засобів цивільного права, включаючи інститути суб'єктивних цивільних прав, цивільно-правового договору, майнової відповідальності, представництва та ін.

Концептуально цивільно-правова модель правового регулювання цифрового цивільного обороту базується на незмінному фундаменті класичного цивільного права у його нормативному та доктринальному розумінні, а також включає варіативну частину, виражену у регулюванні нормами окремих законодавчих актів у сфері цифрового майнового обороту.

Цифровізація вплинула на свідомість людей, їх сприйняття реальності поза цифровим простором. Найважливішими факторами підприємницької діяльності та підприємництва стають цифрові технології та послуги, серед яких: Інтернет речей (Internet of things), штучний інтелект та машинне навчання (Artificial intelligence & Deep learning), технології, що ґрунтуються на принципах розподіленого реєстру (Blockchain), «хмарні» комп'ютерні сервіси та обчислення (Cloud computing), «розумні» комплекси та пристрої (Smart everything), сучасні біоінженерні технології (Biotech), системи кібербезпеки (Cybersecurity), соціальні мережі (Facebook, Twitter), цифрові двійники (Digital twins), цифрові технологічні платформи.

Розвиток новітніх інформаційних технологій обумовив появу нових об'єктів цивільних прав, якими є нематеріальні блага, що існують виключно у цифровій формі та покликані задовольняти ті чи інші інтереси учасників цивільних правовідносин. Сьогодні такими об'єктами визначені віртуальні активи, цифрові контенти, онлайніві облікові записи, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі. Здатність вказаних об'єктів цивільних прав задовольняти інтереси фізичних і юридичних осіб в умовах диджиталізації суспільних відносин та їх залучення до майнового обороту в цифровому середовищі розвитку економіки зумовлює потребу на законодав-

чому рівні визначити правову природу, юридичні засади функціонування правового режиму цих об'єктів та розробити ефективні правові механізми їх майнового обороту.

Орієнтири для формування нового підходу до правового регулювання цивільного регулювання у сфері цифрових технологій закладено Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р «Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» [21].

З огляду на те, що основним законодавчим актом в Україні, який регулює майнові і особисті немайнові відносини, що засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, є Цивільний кодекс України, у Верховну раду внесено законопроект, яким передбачено внести зміни у Книгу першу «Загальні положення» Розділ третій «Об'єкти цивільних прав» цього кодифікованого акта нашої держави [22]. Цей законопроект скерований на виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, одним із яких є імплементація у національне законодавство існуючих актів інститутів ЄС відповідно до визначених в угоді напрямків. Законопроект передбачено внести зміни до Цивільного кодексу України [23], зокрема статті 115, 177, 179, яким визначено з поміж інших об'єктів цивільних прав цифрові речі, їх сутність як предмета цифрового середовища, який перебуває в обороті лише у цифровій формі, та щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки, а також окреслено коло цифрових речей, якими є віртуальні активи, цифрові контенти, онлайніві облікові записи, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі та поширено на цифрові речі правовий режим матеріальних речей, якщо інше не встановлено цим Кодексом, іншими законами або не впливає із сутності цифрової речі. Вважається, що прийняття відповідного закону сприятиме ефективному здійсненню та захисту прав на віртуальний актив, цифровий контент, онлайніві обліковий запис, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі, а також визначенню чітких тенденцій до формування результативному ринку вказаних немайнових благ.

До того ж, цифрові технології викликали появу та певний розвиток таких об'єктів цифрового обороту, як правові інтернет-платформи, що дозволяють

форма реєстру прав та фіксація їх переходу, електронний документообіг, електронна форма укладання та виконання угод або здійснення прав та обов'язків суб'єктів цивільного правовідношення, способи електронного захисту та забезпечення кібербезпеки майнових прав та ін.).

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що цифрові технології дозволили розширити можливості використання інновацій у цивільних правовідносинах. Інноваційний характер цифрових технологій визначається низкою факторів, а саме: а) загальний рівень техніки та технологій дозволяє широко застосовувати сучасні цифрові технології;

б) сформувалася об'єктивна потреба використання цифрових технологій у різноманітних сферах діяльності та правозастосування; в) матеріальна значимість цифрових технологій зумовлює їх безальтернативне використання у майновому цивільному обороті та формує економічну цінність цифрових активів та цифрових прав; г) цифрові технології створюють актуальні моделі бізнес-моделей підприємницької діяльності. Отже, теоретичне осмислення та вироблення концептуальних засад правового регулювання цивільних правовідносин в умовах використання цифрових технологій є найбільш актуальним завданням сучасної науки цивільного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII (поточна редакція від 01.01.2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19> (дата звернення: 26.06.2022)
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV (поточна редакція від 01.01.2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 22.06.2022)
3. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII (поточна редакція від 01.01.2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 22.06.2022)
4. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII (поточна редакція 25.06.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 23.06.2022)
5. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI (поточна редакція від 19.02.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 23.06.2022).
6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (поточна редакція від 19.02.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 22.06.2022).
7. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР (поточна редакція від 15.06.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text> (дата звернення: 28.06.2022).
8. Про електронну комунікацію: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX (поточна редакція від 27.05.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 26.06.2022).
9. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету міністрів України від 17.01.2018 № 67-р (поточна редакція від 17.09.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-р#Text> (дата звернення: 22.06.2022).
10. Ткачук Г. О. Цифрові трансформації: взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. *Економіка харчової промисловості. Одеська національна академія харчових технологій*. 2019. Вип. 4. Т. 11. С. 42–50.
11. Левицька Н. Використання цифрових технологій у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 165–169.
12. Гончаренко О., Бабаджян Г. Правове регулювання використання цифрових технологій у господарській діяльності. *Юридичний бюлетень*. 2020. С. 54–61.
13. Вінник О. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака. 2018. 224 с. URL : <https://doi.org/10.32849/978-617-7087-72-3> (дата звернення: 22.06.2022).
14. Єфремова К. Правове регулювання штучного інтелекту в епоху цифрової економіки. *Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць*. Вип. 20, 2020 р. / редкол. : Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2020. С. 142–147. URL : <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2020/20/27.pdf> (дата звернення: 22.06.2022).
15. Майданик Л. Віртуальний об'єкт як виклик для класичних підходів у речовому праві. *Право та інновації*. 2019. № 2. С. 59–64. URL : http://www.inprojournal.org/wp-content/uploads/2019/2_2019/8.pdf (дата звернення: 22.06.2022).
16. Гетьманцева Н. Д, Процьків Н. М. Нові контури цивільного права в епоху цифрових технологій. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку* : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслової (Харків, 28 лют. 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 18–22.
17. Берназюк О. О. Напрями застосування та види цифрових технологій у праві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 4. С. 34–38.
18. Digital Agenda for Europe (DAE). European Commission official site. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF> (дата звернення: 14.06.2022).
19. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 травня 2013 року № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> (дата звернення: 14.06.2022).
20. Світлак І. Проблеми правового регулювання цифровізації цивільних правовідносин з надання послуг в контексті євроінтеграції. *Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 2022. С. 90.
21. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1467. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-р> (дата звернення: 26.06.2022).

